

Zdzisław Zarzycki*

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

POZYCJA PRAWNA KULTÓW NEOPOGAŃSKICH W POLSCE I W WYBRANYCH PAŃSTWACH EUROPEJSKICH

WSTĘP

Nowożytne zainteresowania filozoficzno-religijne neopogaństwem w Europie sięgają wieku XVIII. W Polsce o kultach przedchrześcijańskich pisano po raz pierwszy ponad 200 lat temu, w okresie konstytucyjnym Królestwa Polskiego¹. Pierwsze zorganizowane wspólnoty religijne o charakterze neopogańskim zaczęto organizować w Polsce międzywojennej (np. Święte Koło Czcieli Światowida w 1921 r., ruch „Zadruga” Jana Stachniuka i inne)². W okresie Polski Ludowej poglądy neopogańskie nie cieszyły się uznaniem władz partyjno-państwowych ani zaufaniem społecznym. Dopiero zmiany ustrojowo-społeczne po 1989 r. stworzyły warunki prawne w kierunku swobodnego zrzeszania się, zawierania nowych związków wyznaniowych, swobody prowadzenia działalności politycznej, artystycznej i gospodarczej oraz pełnego realizowania religijnych praw człowieka³. W ślad za trendami europejskimi i amerykańskimi w Polsce na początku lat 90. zaczęły się aktywizować głównie słowiańskie wspólnoty neopogańskie, a jakiś czas później niezależnie od nich pojawili się czciciele neopogaństwa „importowanego”, czyli germańskiego, skandynawskiego, bałtyckiego, rekonstrukcjonizmu celtyckiego, neoszamanizmu zachodniosyberyjskiego,

* ORCID 0000-0002-4013-886X, e-mail: zdzislaw.zarzycki@uj.edu.pl

¹ M. Strutyński, *Neopogaństwo*, Kraków 2014, s. 37 i n.

² Miesięcznik „Zadruga” (1937–1939).

³ Na podstawie ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 2261, z późn. zm.) i ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 265, z późn. zm.).

sympatycy bardów, druidów i owatów, a także czciciele Ásatrú, współczesnego kultu Wicca⁴ oraz szerokie rzesze wyznawców tzw. niezdefiniowanego pogaństwa⁵.

I. ZWIĄZEK WYZNANIOWY

JAKO PODSTAWOWA FORMA DZIAŁALNOŚCI NEOPOGAN W POLSCE

Wspomniane wyżej neopogaństwo słowiańskie po 1989 r. wyraźnie podzieliło się na dwa główne nurty ideologiczne, tj. ruch zadruży – nawiązujący do czasów międzywojennej Zadruży i ruchy *stricte* rodzimowiercze – rekonstrukcyjne⁶. Te ostatnie wybrały drogę rejestracji w formie związków wyznaniowych, wykorzystując nadany im ustawą z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁷ tryb administracyjnego nabywania osobowości prawnej i wpis do Rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych. Z uwagi na liczne podziały religijno-doktrynalne proces ten nie jest jeszcze zakończony i należy się spodziewać legalizacji kolejnych neopogańskich (lub podobnych) im związków wyznaniowych.

W takich okolicznościach blisko 30 lat temu, w połowie lat 90., trzy neopogańskie wspólnoty rodzimowiercze uzyskały osobowość cywilnoprawną jako związki wyznaniowe, tj. 23 marca 1995 r. Rodzimy Kościół Polski⁸ pod nr. 95;

4 Covenant of the Goddess, <https://cog.org/about-cog> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; M. Witulski, *Współczesne czarownictwo. Dzieje religii wicca od legendarnych sabatów po wirtualne rytuały*, Kraków 2018, s. 365; M. Witulski, *Ruchy neopogańskie jako współczesne zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego*, praca doktorska napisana pod kierunkiem R. Borkowskiego w Akademii Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie w 2022 r., s. 320.

5 Ruch neopogański i rodzimowierczy w Polsce przybiera różne formy aktywności. Według Scotta Simpsona z Uniwersytetu Jagiellońskiego (*Native Faith. Polish Neo-Paganism at the Brink of the 21st Century*, Kraków 2000) można wyróżnić pięć różnych grup współczesnego pogaństwa w Polsce: 1) Post Zadruża (Wydawnictwo Toporzeł, Niklot, Zrzeszenie Rodzimej Wiary, Unia Społeczno-Narodowa, Narodowy Zespół Konceptyjno-Studyjny z periodykiem „Żywioł”), 2) Black Metal (Behemoth, Paganin/Perkuns, Pagan Records, Graveland), 3) Głęboka Ekologia (Pracownia na Rzecz Wszystkich Istot, Zielone Brygady, Jantar), 4) Indoeuropejczycy (Sri Vidya, Order of Jarls Baelder – Sventovit Cell Lublin, Klan Ausran) i 5) monoteiści (Polski Kościół Słowiański, Rodzimy Kościół Polski, Stowarzyszenie Odnowy Ludzi i Ziemi „Antrovis”); Z. Pasek, *Neopogaństwo w Polsce a duchowość New Age*, „Państwo i Społeczeństwo” 2008, t. 8, nr 4, s. 203–211; R. Okraska, *W kręgu Odyna i Tryglawa. Neopaganizm w Polsce i na świecie – zarys problematyki*, Biała Podlaska 2001, s. 121.

6 M. Witulski, *Współczesne czarownictwo...*, dz. cyt., s. 71–72.

7 Tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 265, z późn. zm.

8 M. Witulski, *Współczesne czarownictwo...*, dz. cyt., s. 72, przyp. 153 podaje, że założycielem tego ruchu był Lech Emfazy Stefański (1928–2010), prezes Polskiego Towarzystwa Psychotronicznego. Członkowie tej wspólnoty uważają się za duchowych spadkobierców grupy „Święte Koło Czczicieli Świątowita” założonej przez Władysława Kołodzieja w 1921 r. Strona internetowa Rodzimego Kościoła Polskiego: <https://rkp.org.pl> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

Pozycja prawna kultów neopogańskich w Polsce i w wybranych państwach europejskich

1 lipca 1995 r. Polski Kościół Słowiański⁹ pod nr. 98; i 4 marca 1996 r. Rodzima Wiara¹⁰ (do 1999 r. pod nazwą: Zrzeszenie Rodzimej Wiary) pod nr. 108. Czwarty został zarejestrowany 9 października 2009 r. pn. Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”¹¹ pod nr. 172, zaś ostatni – jako Związek Wyznaniowy Rodzimowierców Polskich RÓD¹² w dniu 26 stycznia 2024 r. pod nr. 192. Przy rejestracji trzech pierwszych związków wyznaniowych wymogi prawne były znacznie bardziej liberalne, niż ma to miejsce obecnie. Dotyczy to m.in. minimalnej liczebności wiernych wymaganej do założenia nowego związku wyznaniowego; przed 30 maja 1998 r. wymagano minimum 15 wiernych, a obecnie jest to co najmniej 100. Zatem obecnie w Polsce mamy zarejestrowane pięć *stricto* neopogańskich związków wyznaniowych, co stanowi ok. 2,6% wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych na ogólną liczbę 196 [stan na 10 lipca 2025 r.]. Niestety żaden z nich nie ma indywidualnej ustawy wyznaniowej, lecz działa w oparciu o decyzję MSWiA i wpis do działu „A” Rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych.

W pewnym sensie do kultów neopogańskich *sensu largo* odwołują się także czciciele kultów solarnych i naturalnych¹³.

W tym miejscu należy zauważyć, że niektóre wspólnoty neopogańskie nazywają się kościołami, czyli używają terminu, który w naszej kulturze prawnej od wieków z reguły utożsamiany jest ze wspólnotą religijną o rodowodzie chrześcijańskim lub wręcz katolickim (od terminu łac. *ecclesia*)¹⁴. Tymczasem aż trzy związki wyznaniowe, które odwołują się do niechrześcijańskiej (niekatolickiej) konfesyjności i tradycji oraz kultury, mają w swojej nazwie „Kościół”

- 9 M. Witulski, *Współczesne czarownictwo...*, dz. cyt., s. 72, w przyp. 154 podaje, że początek tej wspólnoty dały spotkania w obrębie toruńskiej grupy archeologów na początku lat 80. Obecnie nie ma szerszych informacji o działalności tej wspólnoty; M. Rau, *Polski Kościół Słowiański* [w:] *Neopogaństwo w Polsce*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_28 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; *Polski Kościół Słowiański (The Polish Slavic Church)* [w:] S. Simpson, *Native Faith. Polish Neo-Paganism at the Brink of the 21st Century*, Kraków 2000, s. 134; strona internetowa Polskiego Kościoła Słowiańskiego: <https://slowianski.com/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- 10 M. Witulski, *Współczesne czarownictwo...*, dz. cyt., s. 72, w przyp. 155 podaje, że wspólnota ta została założona przez dr Stanisława „Staszko” Potrzebowski (ur. 1937) i w swoich poglądach odwołuje się częściowo do poglądów Jana Stachniuka. Strona internetowa Rodzimej Wiary: <https://rodzimawiara.com.pl> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- 11 Strona internetowa: <https://slowianskawiarapl.pl> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- 12 Portal społecznościowy Facebook: https://www.facebook.com/ZWRP.Rod/?locale=pl_PL [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- 13 Wspólnotę religijną Wyznawców Słońca zarejestrowano 14 października 2013 r. pod nr. 176, wyznawców Kościoła Naturalnego zarejestrowano 3 grudnia 2021 r. pod nr. 190, zaś Kościół Ludzi Słońca został zarejestrowany pod nr. 197 w dniu 25 lutego 2025 r. Zob. Z. Zarzycki, *Kościół Naturalny przejawem wolności i tolerancji religijnej w Polsce*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2022, t. 14 (opubl. w 2024 r.), s. 129–152.
- 14 J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997, s. 317–318.

i są to: Rodzimy Kościół Polski, Polski Kościół Słowiański i ostatnio Kościół Naturalny oraz Kościół Ludzi Słońca¹⁵.

II. LICZEBNOŚĆ NEOPOGAN W POLSCE I SYMBOLIKA RELIGIJNA

Według najnowszych, chociaż szacunkowych danych statystycznych w Polsce ok. 10 tys. osób utożsamia się z neopogaństwem, z czego ok. 3,6 tys. jest praktykujących. Najliczniejszy jest Rodzimy Kościół Polski, do którego należy ok. 2,8 tys. wiernych (2021). Z kolei do Zachodniosłowiańskiego Związku Wyznaniowego „Słowiańska Wiara” należy 325 wiernych (2020)¹⁶, do Rodzimej Wiary ok. 260 (2019)¹⁷, zaś do Związku Wyznaniowego Rodzimowierców Polskich RÓD 124 wiernych (2024). Przynależność do Polskiego Kościoła Słowiańskiego deklarowało mniej niż 100 osób¹⁸. Dane co do stanu liczebnego duchowieństwa i posiadanych miejsc kultu są szacunkowe i mocno zróżnicowane; pierwsza z wymienionych wspólnot ma 19 starszych duchownych i posiada 22 miejsca kultu, z kolei w Rodzimej Wierze jest 5 starszych, którzy pełnią posługę w 20 miejscach kultu, zaś w Zachodniosłowiańskim Związku Wyznaniowym działa 14 duchownych w 77 miejscach kultu. Co do pozostałych brak wiarygodnych danych¹⁹.

Przez religioznawców neopogańskie związki wyznaniowe są klasyfikowane jako wyznania politeistyczne, panteistyczne i henoteistyczne bez tendencji do prozelityzmu względem innych wyznań. W ujęciu węższym rodzimowiercze słowiańskie związki wyznaniowe używają bardzo podobnych w treści (i wyglądzie) symboli religijnych²⁰. Głównie jest to kwidzyńska Swarożyca oraz Ręce Boga i inne; mają one symbolizować dobrobyt, szczęście, jedność i pomyślność. Wspólną cechą tych wspólnot religijnych są podobne kultury i święta, a wśród najważniejszych – główne równonoc i przesilenia: Jare Gody (równonoc wiosenna), Noc Kupały (przesilenie letnie), Święto Plonów (23 września), Szczodre Gody (zimowe przesilenie), a także wiele innych pomniejszych²¹.

¹⁵ Z. Zarzycki, *Kościół Naturalny...*, dz. cyt., s. 135–136.

¹⁶ Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara” [w:] GUS, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019–2021. Analizy statystyczne*, Warszawa 2022, s. 288.

¹⁷ Rodzima Wiara [w:] GUS, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019–2021. Analizy statystyczne*, Warszawa 2022, s. 284.

¹⁸ Polski Kościół Słowiański [w:] GUS, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019–2021. Analizy statystyczne*, Warszawa 2022, s. 285.

¹⁹ GUS, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019–2021. Analizy statystyczne*, Warszawa 2022, s. 284–288.

²⁰ K. Mesjasz, „Tworzenie tradycji” w rodzimowierczych związkach wyznaniowych, *„Studia Religiołoga”* 2013, t. 46, z. 2, s. 135–142.

²¹ M. Witulski, *Współczesne czarownictwo...*, dz. cyt., s. 73; A. Barański, *Neopogaństwo w Polsce*, http://baranscy.info/olek_old/artyk/neopoganstwo.htm [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

III. GRUPY ROZŁAMOWE W POLSKIM RUCHU NEOPOGAŃSKIM I PRÓBY TWORZENIA NOWYCH ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

Przebieg prawie 5-letniego procesu rejestracyjnego Związku Wyznaniowego Rodzimowierców Polskich RÓD (zakończony 26 stycznia 2024 r.) dowodzi, że nie wszystkie grupy i wspólnoty neopogańskich kultów religijnych w Polsce faktycznie działające podjęły i doprowadziły do końca swój proces rejestracyjny²². Tym bardziej że środowisko neopogan w Polsce i w Europie nie jest jednolite; wewnątrz ich społeczności można dostrzec liczne spory na tle doktrynalnym, religijnym, różne podejście do interesów, w tym gospodarczych, podatkowych, prawnych, nabywania nieruchomości rolnych itd.

W ostatnim dziesięcioleciu wśród związków rodzimowierczych w Polsce można zaobserwować silne tendencje decentralistyczne czy wręcz secesyjne; często tworzone są grupy regionalne w oparciu o wcześniejsze filie w ramach już istniejących związków wyznaniowych. Przykładowo na III Zjeździe i Wiecu Rodzimowierczym w Łysogórach w dniu 23 sierpnia 2015 r. została powołana Konfederacja Rodzimowiercza²³ skupiająca kilka mniejszych grup regionalnych, tj.: krakowska Gromada „Wanda”, wrocławska Wspólnota Rodzimowierców „Watra”, łódzka Gromada „Swarga”, toruńskie Stowarzyszenie „Kałdus”, kujawsko-pomorskie Stowarzyszenie „Żertwa” (2011)²⁴, Rodzimowiercy Pomorscy, „Drzewo Przodków” z Warszawy, Krąg Radogost z Łodzi, świętokrzyskie Stowarzyszenie „Gontyna” i inne.

Z kolei w obrębie związku wyznaniowego pn. Rodzima Wiara dość aktywna jest grupa secesyjnych działaczy regionalnych tworzących tzw. Ruch Tradycyjnego Rodzimowierstwa. Szczególnie aktywni są członkowie skupieni w oddziałach: Rodzima Wiara Mazowsze, Rodzima Wiara Warmia-Mazury „Kołomir”, Stołeczne Gniazdo Rodzimej Wiary, Rodzima Wiara Gniazdo Koszalin, Rodzima Wiara – Gniazdo Praogień i Gromada Niwa. Działacze regionalni z wymienionych oddziałów na początku 2024 r. wnieśli pisma (skargi) do MSWiA w związku z dostrzeżonymi nieprawidłowościami w związku. W odpowiedzi na powyższe działania Naczelnik Rodzimej Wiary Stanisław

²² Z materiałów otrzymanych z Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych (nr DWRMNiE-65350-3/2019 i nr DBI-WODO.06770.3.39.2024 – akta rejestrowe Związku Wyznaniowego Rodzimowierców Polskich RÓD z 2024 r.), wynika, że wniosek o wpis do Rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych wpłynął do MSWiA w dniu 18 stycznia 2019 r. W trakcie postępowania administracyjnego na przestrzeni od kwietnia 2019 do stycznia 2024 r. organ rejestrowy, wystosowując aż 11 pism, żądał uzupełnienia różnych braków we wniosku rejestrowym. W odpowiedzi wnioskodawcy złożyli aż 15 różnych pism.

²³ M. Witulski, *Współczesne czarownictwo...*, s. 73.

²⁴ Z. Drozdowicz, *Neopaganizm w Europie Środkowej i Wschodniej – wybrane problemy badawcze*, „Przegląd Religioznawczy” 2021, t. 2, nr 280, s. 13–14.

Potrzebowski wykluczył wyżej wymienione oddziały z organizacji, a zrzeszone w nich osoby pozbawił członkostwa, pod zarzutem przynależności do związku prowadzącego do schizmy²⁵. Z kolei przedstawiciele wykluczonych oddziałów uznali to działanie za niezgodne ze statutem związku i zapowiedzieli odwołanie. Naczelnik Rodzimej Wiary w dniu 21 lipca 2024 r. obwieścił, że na podstawie statutu (§ 18 pkt 2 i § 23) podjął decyzję o rozwiązaniu wszystkich jednostek organizacyjnych Rodzimej Wiary oprócz Oddziału Śląskiego oraz Oddziału Mazowieckiego, w obrębie którego działają dwa Gniazda: Stołeczne i w Brzezinach²⁶.

IV. PRÓBY UZYSKANIA INDYWIDUALNEJ USTAWY WYZNANIOWEJ

Inną sprawą były i są nadal próby uzyskania przez wspólnoty neopogańskie indywidualnej ustawy wyznaniowej na wzór 15 posiadanych przez największe demograficznie kościoły chrześcijańskie (w tym Kościół katolicki) oraz trzy niechrześcijańskie (mojżeszowy, muzułmański i karaimski). Takie działania przez kilka miesięcy w okresie od września 2016 do stycznia 2017 r. podejmował S. Potrzebowski, Naczelnik związku wyznaniowego Rodzima Wiara²⁷. W oparciu o art. 16a ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania pismem z dnia 27 września 2016 r. (Wrocław) zwrócił się do Prezes Rady Ministrów (wówczas Beaty Szydło) o „podjęcie rozmów zmierzających do uregulowania stosunku Państwa polskiego do Rodzimej Wiary”.

W odpowiedzi na powyższe podanie w imieniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Dyrektor Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych Józef Różański pismem z dnia 18 października 2016 r. (nr DWRMNIE-WRP.026.41.2016) poinformował Naczelnika S. Potrzebowskiego, że „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji aktualnie rozważa potrzebę wznowienia prac nad projektami umów i ustaw, o których

²⁵ Rodzima Wiara, *Informacje naczelnika*, 26 stycznia 2024 r., <https://rodzimawiara.com.pl/informacje-naczelnika> [dostęp: 23 kwietnia 2024 r.].

²⁶ Tamże. Naczelnik Potrzebowski poinformował, że powodem rozwiązania tych jednostek był fakt, że „od lat nie przejawiały działalności, nie kontaktowały się z Naczelnikiem i prowadziły działalność sprzeczną z Zasadami Wiary RW wraz z członkami którzy odmówili podpisania deklaracji zgodnych z RODO wykluczając się przez to z ZW Rodzima Wiara”.

²⁷ Materiały z Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, nr DWRMNIE-WRP.026.41.2016, w posiadaniu autora tekstu, otrzymane od dr P. Łabieniec z Uniwersytetu Łódzkiego. Zob. także referat P. Łabieniec pt. „Sytuacja prawna kościołów i innych związków wyznaniowych ubiegających się o zawarcie umowy z Radą Ministrów w trybie art. 25 ust. 5 Konstytucji RP z perspektywy politycznoprawnej”, wygłoszony 7 czerwca 2024 r. na XXI Ogólnopolskim Zjeździe Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku nt. „Sytuacja prawna związków wyznaniowych w państwach europejskich”.

Pozycja prawna kultów neopogańskich w Polsce i w wybranych państwach europejskich

mowa w art. 25 ust. 5 Konstytucji RP, prowadzonych w ramach powołanych 5 zespołów redakcyjnych, składających się z pracowników Departamentu Wyznań [...] oraz przedstawicieli kościołów i innych związków wyznaniowych. Aktualnie nie przewiduje się podjęcia prac nad projektami umów, na podstawie których uchwalane są ustawy określające stosunek Państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych, w ramach innych, niż wyżej wymienione zespołów redakcyjnych”.

Naczelnik S. Potrzebowski kontynuował starania, bo pismem z dnia 8 listopada 2016 r. skierowanym do Dyrektora Różańskiego zażądał udzielenia mu jasnej odpowiedzi co do możliwości „zawarcia umowy z Rzeczpospolitą Polską”, ponieważ: „Taką umowę zawarło już piętnaście wyznań na podstawie obowiązującego obecnie prawa”. W odpowiedzi Dyrektor Różański pismem z dnia 18 listopada 2016 r. wyjaśnił następująco: „Ewentualne wznowienie prac w ramach zespołów redakcyjnych, o których mowa w piśmie Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych z dnia 18 października 2016 r. nie dotyczy Związku Wyznaniowego Rodzima Wiara. Ponownie informuję, że aktualnie nie przewiduje się podejmowania prac legislacyjnych nad innymi projektami umów i ustaw, o których mowa w art. 25 ust. 5 Konstytucji RP”.

Stanisław Potrzebowski w dniu 4 stycznia 2017 r. ponownie wysłał do Departamentu Wyznań pismo, w którym domagał się uzasadnienia i podania podstawy prawnej dla „nie przewidywania podjęcia prac legislacyjnych nad innymi [...] projektami umów i ustaw, o których mowa w art. 25 ust. 5 Konstytucji RP”. Powołał się przy tym na art. 25 ust. 1 Konstytucji, w myśl którego „wszystkie kościoły i związki wyznaniowe są równouprawnione”, dlatego stwierdził: „Pragniemy więc aby Rodzima Wiara została zrównana w prawach z wyznaniem, jakie posiadają uregulowany umową stosunek do RP. [...] Wybór przez Państwo określonego kościoła do współdziałania nie może być powodowany fobiami, niechęcią czy uprzedzeniami. Państwo polskie powinno zaś wspierać działalność wspólnoty wyznaniowej, jeśli takie postępowanie służy dobru człowieka i dobru wspólnemu, a tak jest w przypadku Rodzimej Wiary”.

Dyrektor Różański w piśmie (odpowiedzi) ze stycznia 2017 r. podtrzymał stanowisko przedstawione we wcześniejszych pismach z dnia 18 października i 18 listopada 2016 r. oraz dodatkowo wyjaśnił, że z art. 25 ust. 5 Konstytucji RP „nie wynika obowiązek zawarcia przez Radę Ministrów stosownej umowy z każdym kościołem oraz związkiem wyznaniowym”. Ponadto w ocenie Departamentu z tego powodu nie wynika, że „naruszona jest zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych”.

V. INNE FORMY PRAWNEJ ORGANIZACJI WSPÓLNOT NEOPOGAŃSKICH W POLSCE

Jak już wspomniano na wstępie, wyznawcy odłamu słowiańskiego neopogaństwa zadrużnego o przedwojennym rodowodzie ideologicznym wybrali niewyznaniowe formy prawnej organizacji²⁸. Wiele z nich działa faktycznie jako niesformalizowane grupy towarzysko-religijne²⁹ lub artystyczne³⁰, na co pozwala im polskie prawo, a przede wszystkim art. 53 ust. 1 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.³¹ Z kolei inne zarejestrowały się jako: partia polityczna³², wydawnictwo³³, stowarzyszenie świeckie³⁴ czy klub (np. motocyklowy) albo jako podmiot gospodarczy. Na terenie Polski można dostrzec aktywność obcych neopogańskich związków wyznaniowych lub stowarzyszeń, których władze zwierzchnie mają siedziby w krajach ościennych (Ukraina, Litwa, Niemcy) albo nieco dalszych (Skandynawia, Wielka Brytania). Niektóre z nich mogą poszczycić się dłuższą i stałą aktywnością kultową, a inne okresową.

VI. FORMY PRAWNE DZIAŁANIA NEOPOGAŃSKICH WSPÓLNOT RELIGIJNYCH W EUROPIE

W państwach Europy Zachodniej współczesne neopogaństwo jest mocno zróżnicowane pod względem doktrynalnym i organizacyjnym. W obrębie neopogaństwa rekonstrukcjonistycznego pn. Ásatrú spotykamy neopogaństwo: germańskie, skandynawskie, celtyckie i inne. Można tu zaobserwować trzy nurty doktrynalne: konserwatywny, liberalny i nacjonalistyczny (rasistowski)³⁵. Jako

²⁸ M. Witulski, *Współczesne czarownictwo...*, dz. cyt. s. 71–72, przyp. 146–152.

²⁹ Np. Polski Związek Wspólnota Narodowa, założony przez Bronisława Tejkowskiego w latach 80.

³⁰ Np. Narodowy Zespół Koncepcyjno-Studyjny, założony przez Andrzeja Wylotka w 1991 r., czy śpiewający w języku pruskim zespół muzyczny pn. Grupa „Rosa” (niebiańska Rosa), założony w 1988 r.

³¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483), art. 53 ust. 1: „Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii”.

³² Unia Społeczno-Narodowa, założona w Warszawie przez A. Wylotka, Z. Bujalskiego, A. Röhma i A. Feldona (1992–1997), zaś wcześniej (1989) Polski Front Narodowy. Do przynależności do neopogan przyznał się w 2023 r. poseł Marcin Józefaciuk z Łodzi (Koalicja Obywatelska).

³³ Wydawnictwo „Toporzeł”, założone przez Zdzisława Sowińskiego we Wrocławiu w 1990 r.

³⁴ Przykładowo: Nacjonalistyczne Stowarzyszenie „Zadruga”, założone we Wrocławiu w 2006 r. przez Dariusza Petryka, mające charakter nacjonalistyczny i antychrześcijański, nawiązujące do przedwojennej Zadrugi; Stowarzyszenie na Rzecz Tradycji i Kultury „Niklot”, założone w 1998 r. przez Tomasza Szczepańskiego; Stowarzyszenie Młodzieży Patriotycznej Świaszczycza (2000–2016); Stowarzyszenie Pracownia na rzecz Wszystkich Istot (1989); Zakon Zadrugi „Północny Wilk”. Z. Drozdowicz, *Neopaganizm w Europie...*, dz. cyt., s. 13–15.

³⁵ M. Rau, *Ásatrú [w:] Neopogaństwo nawiązujące do tradycji nordyckiej*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_04 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

Pozycja prawna kultów neopogańskich w Polsce i w wybranych państwach europejskich

związek wyznaniowy Ásatrú najwcześniej zostało formalnie uznane na Islandii (1973) i w Norwegii (1996).

Z kolei współcześni druidzi są szczególnie aktywni w Wielkiej Brytanii, na terenie Niemiec, Danii, Islandii, Irlandii, Norwegii, Szwecji, Szwajcarii, USA, Nowej Zelandii, w Czechach i Grecji. W przypadku tego kultu najwcześniej formę zarejestrowanej wspólnoty religijnej uzyskał on w Wielkiej Brytanii – w 1988 r. (Rada Brytyjskich Zakonów Druidycznych – *The Council of British Druid Orders*) i w Grecji – w 1997 r. (Najwyższa Rada Pogan Helleńskich, *Ipato Simwulio Ellinon Ethnikon*).

Jedną z młodszych wspólnot neopogańskich na kontynencie europejskim jest kult czarownictwa pn. Wicca. Dominują w nim dwie tradycje: gardneriańska (od Geralda Gardnera 1884–1964) i aleksandryjska (od Aleksandra Sandersa). Głównymi obszarami aktywności kultowej są w tym wypadku USA, Anglia i Szkocja, natomiast na kontynentalnej Europie są w fazie rozwoju organizacyjnego.

Są kraje w Europie, gdzie religie rodzimowiercze stanowią już najliczniejszą niechrześcijańską grupę wyznaniową. Przykładowo w Islandii Towarzystwo Ásatrú (*Ásatrúarfélagið*) w połowie 2021 r. liczyło ponad 5,3 tys. wyznawców i jest najbardziej dynamicznie rozwijającym się związkiem wyznaniowym w tym kraju³⁶. Liczebnością wyznawców ustępują tylko islandzkiemu Kościołowi narodowemu i katolikom (ok. 15 tys.).

VII. PRZYKŁADY NEOPOGAŃSKICH WSPÓLNOT RELIGIJNYCH WE WSPÓŁCZESNEJ EUROPIE³⁷

Europejskie wspólnoty neopogańskie według krajów scharakteryzować można następująco:

Albania³⁸. Pogaństwo albańskie odwołuje się do antycznych korzeni paleobałkańskich i do lokalnego prawa zwyczajowego (Kanun) z czasów przedchrześcijańskich. Ustnie przekazywane tradycje albańskie są nadal bardzo żywe w górzystych regionach Albanii, Kosowa i zachodniej Macedonii Północnej,

³⁶ S. Sagan, *Kościół Państwowy Islandii*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2007, t. 10, s. 61–70; M. Babula, *Współczesny Kościół państwowy w Republice Islandii*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2021, t. 13, s. 23–38.

³⁷ W opracowaniu treści rozdziału wykorzystano m.in.: M. Rau, *Współczesny ruch neopogański w Europie* [i opisy neopogaństwa w poszczególnych państwach], opubl. na stronie internetowej „Taraka. Magazyn rozwojowy”, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_oo [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; J. Tomasiewicz, *Między tradycją i ponowoczesnością: neopoganie Europy Wschodniej w obliczu globalizacji – recenzja*, „Studia Religioznawcze” 2013, t. 46, nr 4, s. 339–349.

³⁸ Dielli (*Albanian paganism*), [https://en.wikipedia.org/wiki/Dielli_\(Albanian_paganism\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Dielli_(Albanian_paganism)) [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

a także wśród społeczności Arbëreshë we Włoszech i Arwanitów w Grecji oraz Arbanasi w Chorwacji.

Austria³⁹. Na terenie Austrii są miejsca występowania protoceltyckiej kultury halsztackiej, a to z kolei sprzyja szerzeniu neopogaństwa celtyckiego i kultów neodruidycznych. Działają stowarzyszenia i grupy rekonstrukcyjnego neopogaństwa (np. Keltendorf w Diex, Kärnten i Europäisch Keltische Gemeinschaft od 1998 r.). Aktywnością wykazuje się austriacki oddział Federacji Pogańskiej.

Bulgaria⁴⁰. Neopoganie bułgarscy odwołują się do kultów rodzimowierstwa słowiańskiego (często z elementami turecko-mongolskich tengrystów), celtyckiego druidyzmu i trackiego hellenizmu. Na przełomie XX i XXI w. powstało wiele grup rodzimowierskich, w tym Sojusz Dulo i Bułgarska Horda oraz Ruch Wojowników Tangry (Движение „Воини на Тангра”). Członkowie tego ostatniego ruchu identyfikują się jako potomkowie tureckich Bułgarów i praktykują szamanizm środkowoazjatycki. Rodzimowiercy bułgarscy mają mocne oparcie w partiach politycznych o poglądach nacjonalistycznych i antyzachodnich (organizacja Ongal, 2002).

Białoruś⁴¹. Początki zorganizowanych wspólnot neopogańskich sięgają wczesnych lat 90. Wtedy też powstało Centrum Etnokosmogonii „Krywya”.

Czechy⁴². Pierwsza czeska grupa neopogańska „Radhost” powstała w 1998 r. Z kolei grupy „Rod Jarovita” i „Rod Mokoše” (2000) połączyły się i założyły stowarzyszenie „Rodná víra” (2001). Działała też grupa rodzimowierców germańskich w Czechach – pn. Rodzimowiercze Domy z Bohemii (2000–2008).

Dania⁴³. Nordyccy neopoganie duńscy w 1997 r. założyli Forn Siðr – Stowarzyszenie Asatryjskie i Wanatryjskie w Danii (*Forn Siðr – Asa- og Vanetrosamfundet i Danmark*). W 2003 r. zostali zarejestrowani przez duńskie Ministerstwo Spraw Kościelnych jako społeczność religijna i wydają czasopismo pn. *Vølse*. Członkowie wspólnoty mają możliwość zawierania małżeństw religijnych ze

39 P.M. Zulehner, *Religion in Austria*, file:///C:/Users/HP/Downloads/Cloudstation_bearbeitet_aac_publizierbar_2004_Austria_Christentum_-_englich.pdf [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

40 V. Dulov, *Bulgarian Society and Diversity of Pagan and Neopagan Themes* [in:] *Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe*, eds. K. Aitamurto, S. Simpson, Durham 2013, p. 195–212, <https://www.cambridge.org/core/books/abs/modern-pagan-and-native-faith-movements-in-central-and-eastern-europe/bulgarian-society-and-the-diversity-of-pagan-and-neopagan-themes/076AAD6E7CDE3487C937F93EC8BD0372> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; *Religion in Bulgaria*, https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_Bulgaria [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

41 M. Rau, *Białoruś* [w:] *Neopogaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_16 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

42 *Rodná víra*, <https://rodnavira.cz> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; M. Rau, *Czechy* [w:] *Neopogaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_21 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

43 *Forn Siðr*, <https://www.fornsidr.dk/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

Pozycja prawna kultów neopogańskich w Polsce i w wybranych państwach europejskich

skutkiem także w duńskim prawie cywilnym, a od 2008 r. mają swój własny cmentarz pogański w Odense.

Estonia⁴⁴. Pierwszy ruch neopogański pn. „Taara” powstał w latach 20. i nawiązywał do tradycji ugrofińskich. W latach 1987–1994 w Tartu (Dorpat) działał Klub Ochrony Dziedzictwa „Tolet”, który wydawał pismo „Hiis” („Święte drzewo”). Odradza się też ruch neopogański nawiązujący do tradycji estońskich szamanów „hiislarów” i pogańskiej religii Estów.

Finlandia⁴⁵. Początki neopogaństwa fińskiego lub fińskiej wiary rodzimej (fiń. *Suomenusko*) sięgają początków XX w. Prekursorem ruchu była grupa Ukonusko („Wiara Ukko”), której członkowie czcili przedchrześcijańskiego boga Ukko. Współcześnie istnieją dwie główne neopogańskie organizacje religijne: Stowarzyszenie Fińskiej Religii Rodzimej (*Suomalaisen kansanuskon yhdistys ry*) z siedzibą w Helsinkach (zarejestrowane w 2002 r.) i Stowarzyszenie Gwiazda Polarna (*Taivaannaula ry*) z siedzibą w Turku (zarejestrowane w 2007 r.), które ma oddziały w kilku miastach fińskich. Pierwsze ze stowarzyszeń skupia także mniejszość Karelów i jest członkiem Wspólnoty Uralskiej.

Francja⁴⁶. Współczesne francuskie neopogaństwo jest reprezentowane przez dwa zasadnicze nurty religijne. Wśród francuskich pogan dominują ruchy odwołujące się do celtyckich druidów i pogan germańskich. Do bardziej znanych organizacji pogańskich zaliczymy: Terre et Peuple („Ziemia i Lud”) i Grupę Badawczo-Studyjną na rzecz Cywilizacji Europejskiej (*Groupe de Recherches et d’Etudes pour la Civilization Europeene, GRECE*). Występują coraz liczniejsze identyfikujące się etnicznie ruchy religijne kultuwujące różnorodne czary i tradycje szamańskie, a także inne.

Grecja⁴⁷. Aktywność neopogan w tym kraju polega głównie na wskrzeszaniu działalności dawnych religii greckich (hellenistycznych). Od 1997 r. działa Najwyższa Rada Hellenów (*Υπατο Συμβούλιο των Ελλήνων Εθνικών*). Zne są też inne grupy neopogańskie: Dodekathemon, Helleniki Hetaireia Archaiphilon i Labrys.

⁴⁴ R. Surowiec, *Ruch neopogański w Estonii*, <https://www.eesti.pl/ruch-neopoganski-w-estonii-12012.html> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; M. Rau, *Estonia* [w:] *Neopogaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_15 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

⁴⁵ *Modern Finnish paganism*, https://en.wikipedia.org/wiki/Modern_Finnish_paganism [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

⁴⁶ L. Ducré, *Les deux visages du néopaganisme français*, „Le Monde des religions”, Paris, 26 March 2014; G. Heather, *Paganism in France: An Emerging Culture*, <https://wildhunt.org/2013/03/paganism-in-france-an-emerging-culture.html> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; *Frankish paganism*, https://en.wikipedia.org/wiki/Frankish_paganism [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

⁴⁷ *Υπατο Συμβούλιο Των Ελλήνων Εθνικών*, <https://www.ysee.gr> [dostęp: 11 sierpnia 2024 r.].

Hiszpania⁴⁸. Spośród neopogańskich wspólnot religijnych najprężniej działają grupy odwołujące się do pogaństwa germańskiego (*etenismo*), celtyckiego i druidyzmu oraz kultu Wicca. Państwo hiszpańskie dotychczas przyznało osobowość prawną kilku stowarzyszeniom pogańskim o zasięgu ogólnokrajowym i lokalnym. W tym gronie znalazły się: Wspólnota Odynistów w Hiszpanii – Ásatrú (i odyniści, i Ásatrú), Zgromadzenie Ásatrú Lore Vanatru i Gotland Forn Sed oraz Circulo Ásatrú Tradición Hispánica. Do zarejestrowanych grup celtyckich lub druidycznych należą: Bractwo Druidów Dun Ailline (*Hermandad Druida Dun Ailline*) i Zakon Druidów Fintan. Spośród zarejestrowanych grup wiccańskich wyróżniają się aktywnością: Hiszpańskie Stowarzyszenie Wicca (*Asociación Wicca España*) i Wicca Celtyberyjskie (*Wicca Tradición Celtíbera*). Ponadto lokalnie w hiszpańskiej Galicji działają: Druidaria, Pangalicyski Zakon Druidów (*Irmandade Druidica Galaica*). W Kraju Basków odrodziły się grupy nawiązujące do lokalnej tradycji: baskijskie Jentiltasuna i Sorginkeria.

Holandia⁴⁹. W tym kraju działa co najmniej pięć ruchów pogańskich: Wicca (lub nowoczesne czarostwo), druidyzm, Ásatrú (nowoczesne pogaństwo) oraz inne. Obecne w społeczeństwie są też grupy neopogańskie praktykujące rytualne wróżbiarstwo i magię oraz nieniderlandzie kultury pogańskie i szamańskie.

Irlandia⁵⁰. Wspólnoty neopogańskie dzielą się na: grupy celtyckie (Celtycką Świątynię Druidów i Eimear Burke), grupy neodruiddzkie (*Árn Draíocht Féin*, ADF), Irlandzkie Kolegium Druidów, Zakon Bardów, Owatów i Druidów (*Order of Bards, Ovates and Druids*, OBOD) oraz Krąg Keltrii (*Henge of Keltria*). Działają też grupy pogaństwa nieceltyckiego: „druidów wedyjskich” i „druidów rzymskich”. Jedną z pierwszych pogańskich organizacji w Irlandii zarejestrowano w 1976 r. pn. „Fellowship of Isis” w Clonegal, Wexford. Od 2010 r. działa Pagan Life Rites (Federacja Pogańska Irlandia), która ma prawo do udzielania pogańskich ślubów ze skutkiem w prawie cywilnym. W 2023 r. było zarejestrowanych co najmniej 20 ceremoniarzy pogańskich lub druidzkich. W Irlandii religie neopogańskie rozwijają się najszybciej spośród wszystkich innych.

Islandia⁵¹. W niespełna 400-tysięcznej Islandii działają już trzy neopogańskie związki i stowarzyszenia religijne (na łączną liczbę 54) i liczą łącznie

48 *Religion in Spain*, https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_Spain [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; *Hermandad Druida Dun Ailline*, <https://dunailline.org> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; M. Pérez, C. David, *Visibilización de religiones minoritarias en España: la Wicca*, <https://riull.ull.es/xmlui/handle/915/17260> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

49 J.C. Minkjan, *Nehalennia's Lowlands: Neo-Paganism in the Netherlands* (2021), <https://research.vu.nl/en/publications/nehalennias-lowlands-neo-paganism-in-the-netherlands> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

50 *Neo-paganism in the Republic of Ireland*, https://en.wikipedia.org/wiki/Neo-paganism_in_the_Republic_of_Ireland [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

51 S. Sagan, *Kościół Państwowy...*, dz. cyt., t. 10, s. 61–70; M. Babula, *Współczesny Kościół...*, dz. cyt., s. 23–38.

Pozycja prawna kultów neopogańskich w Polsce i w wybranych państwach europejskich

kilka tysięcy wyznawców. Do zarejestrowanych grup rodzimowierczych należą: Towarzystwo Ásatrú (*Ásatrúarfélagið*) założone w 1972 r., Pagan Worship i lokalna The Pagan Chieftainship of Reykjavík. Ásatrúarfélagið została uznana za organizację religijną przez rząd Islandii już w 1973 r. i jest to największa niechrześcijańska organizacja religijna w Islandii, licząca około 3583 członków (2017), co stanowi nieco ponad 1% całej populacji islandzkiej. Dość wpływowa jest wspólnota Reykjavíkurgóðorð.

Izrael⁵². Społeczność neopogańska w Izraelu liczy ok. 150–200 osób i część jej wyznawców pochodzi z terenów poradzieckich. Są to czciciele kultu Wicca, druidyzmu i dawnych bóstw semickich. Neopoganie izraelscy przynależą do Międzynarodowej Federacji Pogańskiej (hebr. *הבינלאומית הפאגנית הדפדציה*).

Litwa⁵³. Początki neopogaństwa litewskiego sięgają końca XIX w., a jego renesans zapoczątkował Vilius (Wilhelm) Storosta (1868–1953), litewski dramaturg, filozof, mistyk i publicysta. Początkowo rytuały pogańskie związane ze Świętem Rosy obchodzono na wzgórzu Rambynas. Pierwsze stowarzyszenie neopogańskie pn. „Korporacja Romuva” powstało na Uniwersytecie Witolda Wielskiego w Kownie w 1930 r. W 1967 r. były próby wskrzeszenia wileńskiej Romuwy. Dopiero w okresie gorbaczowskiej pierestrojki udało się ją wskrzesić (w 1988 r.) pn. „Stowarzyszenie etnicznej kultury litewskiej”, zaś jako organizację młodzieżową i stowarzyszenie wyznaniowe „Romuva” zarejestrowano ją w 1992 r. i obecnie liczy już ponad 5 tys. wyznawców. Współcześnie wydają czasopismo „Druvis”. Wspólnota „Romuva” od 2017 r. domagała się uznania jej za tradycyjną wspólnotę wyznaniową na Litwie. Jednak dopiero wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 8 czerwca 2021 r. (sprawa: Starobałtyjski Związek Wyznaniowy „Romuva” v. Litwa nr 48329/19) zobligował litewski Sejm do zmiany w dniu 12 grudnia 2024 r. prawa litewskiego, w myśl którego wspólnota „Romuva” uzyskuje status prawny tradycyjnej wspólnoty religijnej, stanowiącej część dziedzictwa historycznego, duchowego i społecznego Litwy (obok: Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego i greckokatolickiego, Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego i Reformowanego, wyznawców Kościoła prawosławnego, staroobrzędowców oraz religii mojżeszowej, sunnickich muzułmanów i karaimów). Oznacza to, że kapłani „Romuwy” będą mogli m.in. udzielać małżeństw religijnych ze skutkiem cywilnym i zostaną objęci ubezpieczeniem

⁵² H. Greene, *Paganism in Israel: where the modern meets the ancient*, <https://wildhunt.org/2014/03/paganism-in-israel-where-the-modern-meets-the-ancient.html> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

⁵³ M. Maszkiewicz, *Neopogaństwo na Litwie (zarys problematyki)*, „Nomos” 1994, nr 5, s. 107–122; Z. Drozdowicz, *Neopaganizm w Europie...*, dz. cyt., s. 9–12; M. Rau, *Litwa [w:] Neopogaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_12 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

społecznym, zaś jednostki organizacyjne tej wspólnoty zostaną zwolnione z podatku gruntowego oraz szereg innych praw⁵⁴.

Łotwa⁵⁵. Początki lokalnego neopogaństwa łotewskiego sięgają początków XX w. W latach 1926–1940 (i 1989–1991) działało neopogańskie ugrupowanie religijne „Dievturi” (co znaczy: „Ci, którzy są z Bogiem”). W 1929 r. Ernest Brastins założył i zarejestrował stowarzyszenie „Latvijas Devturu Sadraudze” składające się z trzech grup w Rydze oraz grup w Jegawie, Valmierze i Lipawie. Departament Spraw Religijnych w łotewskim Ministerstwie Sprawiedliwości zarejestrował religię Devturi. Jest ona pozbawiona dogmatów i wysoce indywidualistyczna, ma wrogi stosunek do chrześcijaństwa i ma strukturę federacyjną opartą na parafiach posiadających osobowość prawną.

Malta⁵⁶. Współczesne neopogaństwo maltańskie odwołuje się do tradycji antycznych i jest mocno podzielone; dochodzi do rywalizacji między maltańskimi grupami neopogańskimi. Jedną z takich organizacji jest The Malta Goddess Community, której członkowie praktykują kultury w świątyni the Hagarat Temples of Mgarr.

Niemcy⁵⁷. Pierwsze grupy neopogaństwa niemieckiego i austriackiego pozostawały pod silnym wpływem okultystycznego mistycyzmu germańskiego z początków XX w. Najstarsze z nich to: Towarzystwo Guido von List (1908), Deutschgläubige Gemeinschaft (1911), Germanenorden (1912) i Germanische Glaubens-Gemeinschaft (1907). Neopogaństwo w Niemczech (zachodnich) zaczęło się odradzać w latach 70., np. Armanenorden (1976), Ásatrú (koniec lat 90.), Rabenclan (1994) i niemiecki oddział Rytu Odinic (1995), Nornirs Ætt (1997) i Eldaring jako oddziały US The Troth (2000). Germanische Glaubens-Gemeinschaft Ludwiga Fahrenkroga została reaktywowana w 1991 r. Wspomnieć należy, że grupa „Verein für germanisches Heidentum” (VfGH), dawniej „Odinic Rite Deutschland”, od 1995 r. jest związana z ludowym rytym odynickim w Wielkiej Brytanii. W Niemczech działają nadal wspomniane grupy Rabenclan (Klan Ravenów, 1994) i Nornirs Ætt (Ród Nornów, 2005). Rodzimowiercy germańscy skupieni w Odinic Rite Deutschland (1994) zmienili nazwę na „Verein für germanisches Heidentum VfGH” (Towarzystwo na rzecz Germańskiego

⁵⁴ *Na Litwę wraca pogaństwo. Wilno oficjalnie uznało je za religię!*, <https://kresy24.pl/na-litwe-wraca-poganstwo-wilno-oficjalnie-uznalo-je-za-religie/> [dostęp: 19 sierpnia 2025 r.].

⁵⁵ M. Rau, *Łotwa* [w:] *Neopogaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_13 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

⁵⁶ *Malta's Paganism: A Dance Between Archaeology and Anthropology*, <https://thinkmagazine.mt/maltas-paganism-a-dance-between-archaeology-and-anthropology/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

⁵⁷ *Modern paganism in German-speaking Europe*, https://en.wikipedia.org/wiki/Modern_paganism_in_German-speaking_Europe; A. Andrén, *Old Norse and Germanic Religion* [in:] *The Oxford Handbook of the Archaeology of Ritual and Religion*, ed. T. Insoll, Oxford 2011, p. 846–862, <https://su.diva-portal.org/> [dostęp: 12 sierpnia 2025 r.].

Pozycja prawna kultów neopogańskich w Polsce i w wybranych państwach europejskich

Pogaństwa). Działa też wspólnota Troth – niemiecki oddział Eldaring (2000). Współczesne neopogaństwo w Niemczech dzieli się na cztery główne prądy: germańskie Ásatrú, Wicca, neoszamanizm i pozostałe formy. Zdecydowana większość niemieckich neopogan stanowczo wyrzeka się wszelkich prawicowych skojarzeń ekstremistycznych.

Norwegia⁵⁸. Władze państwowe dotychczas zarejestrowały dwa pogańskie stowarzyszenia religijne: Ásatrúfelleskapet Bifrost utworzone w 1996 r. (od 2011 r. pn. Ásatrú Fellowship „Bifrost”) i Forn Sed Norge utworzone w 1998 r. Pierwsze z nich liczy ok. 300 członków, zaś drugie nie przekracza 100. Forn Sed Norge jest członkiem Europejskiego Kongresu Religii Etnicznych. Do neopogaństwa odwołuje się grupa Vigríd, uważana za neonazistowską. Niektóre norweskie grupy pogańskie odwołują się do satanizmu.

Portugalia⁵⁹. Współczesne pogaństwo w Portugalii skupione jest wokół praktyk Stowarzyszenia Pogańskiego (*Associação Pagã*), lokalnego oddziału Międzynarodowej Federacji Pogańskiej. Stowarzyszenie to angażuje się w publiczne debaty na temat laickości i wolności religijnej, ekologii, różnorodności płci i feminizmu.

Rosja⁶⁰. Początki neopoganizmu w Rosji sięgają XX w. W latach 1986–1990 działał Związek Wenedów (*Sojuz Wieniedow*). Do większych i bardziej aktywnych związków neopogańskich zalicza się: Rosyjski Ruch Wyzwoleńczy (*Russkoje Oswoboditielnoje Dwiżenije*) od 1997 r.; Krąg Pogańskiej Tradycji (*Krug Jazyczeskoi Tradicij*) i Związek Słowiańskich Wspólnot Rodzimej Wiary Słowiańskiej (*Sojuz Słowiańskich Obszczin Sławiańskoj Rodnoj Wiery*). Ponadto działają liczne, choć pomniejsze, ruchy szamańskie i neoszamańskie (głównie szamanizm zachodniosyberyjski). Pewne elementy neopogańskie widoczne są w działalności grup artystycznych i w klubie motocyklowym Nocne Wilki.

⁵⁸ *Religion in Norway*, https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_Norway [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; E. Asprem, *Heathens Up North: Politics, Polemics, and Contemporary Norse Paganism in Norway*, „The Pomegranate” 2008, vol. 10, no. 1, p. 41–69, <https://journal.equinoxpub.com/POM/article/view/2883> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; A. André, *Tracing Old Norse Cosmology: The World Tree, Middle Earth, and the Sun in Archaeological Perspectives*, Riga 2014, p. 231, <https://books.google.pl/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; A. Hultgård, *The Religion of the Vikings* [in:] *The Viking World*, eds. S. Brink, N. Price, London 2008, p. 212–218, <https://doi.org/10.4324/9780203412770> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

⁵⁹ D. Cordovil, *Contemporary Paganism in Portugal: The Case of the Pagan Federation International*, „The Pomegranate” 2020, vol. 22, no. 1, p. 16–29, <https://journal.equinoxpub.com/POM/article/view/19615> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; *Devil on the loose: 8 traditional pagan carnivals to attend in Portugal*, <https://oladaniela.com/traditional-portuguese-carnivals/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; *Pagan Sites of Portugal*, <https://druidry.org/resources/pagan-sites-of-portugal> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; *Wicca Celtibera*, <https://wiccaceltibera.wordpress.com/2012/07/05/2864/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

⁶⁰ A. Zaczekowska, *Neopogaństwo rosyjskie. Poszukiwanie tożsamości w postkomunistycznej Rosji*, „Państwo i Społeczeństwo” 2008, t. 8, nr 4, s. 225–229; M. Rau, *Rosja* [w:] *Neopogaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_22 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

Rumunia⁶¹. Pierwsze stowarzyszenie neopogańskie pn. Clubul Acoladeor założono w 1993 r. Od 2004 r. pod patronatem Międzynarodowej Federacji Pogańskiej działają czciciele kultu Wicca. Do 2008 r. działało Towarzystwo Gebeleizis, którego celem było badanie i rekonstrukcja popularnych tradycji i zwyczajów oraz autentycznych wartości i historii tracko-dackich. Działają także inne wspólnoty pogańskie skupione w organizacji Flacăra Neagră (kultywują tradycyjny satanizm i demonologię) oraz istnieje Rumuński Kościół Satani-styczny – BSR. W 2016 r. powstało Stowarzyszenie pn. „Ruch Neopogański Rumunii” (obecnie Nowy Pogański Świt), którego celem jest podniesienie poziomu duchowego ludzi poprzez popularyzację informacji o kultach pogańskich i naukach ezoterycznych.

Serbia⁶². W 2012 r. zarejestrowano Stowarzyszenie Rodzimowierców Serbii „Staroslavci”, które wydaje czasopismo „Slava”. Działa też wydawnictwo „Esoteria” skupione wokół Mai Mandić, wydawcy książek okultystycznych.

Słowacja⁶³. Czycieli praktykujących słowiańskie rodzimowierstwo (pogan) jest ok. 4 tys. (stanowią ok. 0,1% słowackiej populacji). Jedną z większych wspólnot pogańskich jest Krug Peruna. Ponadto w 2001 r. zarejestrowano Koło Rodzime (Rodný Kruh), mające charakter organizacji rodzimo-wikińskich. Do bardziej znanych grup rodzimowierczych należą: Święty Gaj Rodzimej Wiary (Svätoháj Rodnej Viery) oraz Stowarzyszenie Obywatelskie Tartaria (Občianske združenie Tartaria), które obsługuje wyznawców doktryny Ynglizmu w Rodnover. Wśród pogan znany jest też zoizm mezopotamski.

Szwajcaria⁶⁴. W tym kraju nie ma zarejestrowanego związku wyznaniowego o konfesyjności neopogańskiej, ale jest duże społeczne zainteresowanie rekonstrukcjonizmem pogańskim, zarówno germańskim, jak frankońskim oraz typowo alpejskim. Od 2006 r. działa luźna sieć grup neopogańskich pod nazwą Firner Situ (Forn Sed) zainteresowana pogaństwem alpejskim. Szwajcarscy Eldaringowie utrzymują bliskie relacje kultowe z pobratymcami w Austrii.

Szwecja⁶⁵. Dominują skandynawskie i nordyckie wspólnoty neopogańskie. Jedną ze starszych grup pogańskich pn. „Bleidablikk-Gildet” (Gildia Breidablikk)

61 *Ruch neopogański w Rumunii*, <https://thenewpagandawn.eu/istoria-paganismului-in-romania/2/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; M. Rau, *Rumunia* [w:] *Neopogaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_18 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

62 M. Rau, *Serbia* [w:] *Neopogaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_19 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

63 M. Petrović, *Qualification of Slavic Rodnover in scientific literature – neopaganism or ethnic religion*, March 2013, https://www.svevlad.org.rs/rodoved_files/petrovic_qualification%20of_slavic_rodnovery_in_scientific_literature.pdf [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

64 PFI-Switzerland, <https://www.paganfederation.org/ch/>, <https://www.facebook.com/pages/Pagan-Federation-International-Switzerland/104778122944716> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

65 F. Gregorius, *Paganism in Sweden* [in:] *Western Esotericism in Scandinavia*, eds. H. Bogdan, O. Hammer, 2016, p. 380–389, https://doi.org/10.1163/9789004325968_049 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

Pozycja prawna kultów neopogańskich w Polsce i w wybranych państwach europejskich

została założona w 1975. W 1987 r. założono Telge Fylking, zaś w 1994 r. Sveriges Asatrosamfund, które w 2010 r. zmieniło nazwę na Szwedzkie Zgromadzenie Forn Sed (*Samfundet Forn Sed Sverige*). Obecnie jest to druga co do wielkości krajowa wspólnota pogańska. Największą popularnością cieszy się jednak Nordycka Wspólnota Asa (*Nordic Asa-Community*), którą utworzono w 2014 r. Istnieje również pewna liczba niezależnych grup lokalnych (*blotlag*). Niektóre z nich były częścią sieci Nätverket Forn Sed („Sieć Forn Sed”). Znana też jest wspólnota Samfälligheten för Nordisk Sed („Wspólnota na rzecz Nordyckich Zwyczajów”).

Ukraina⁶⁶. Początki współczesnego neopogaństwa ukraińskiego sięgają czasów gorbaczowskiej jawności i głośności. Jedną z pierwszych grup, związaną z „Księgą Welesa i Rygwedy”, założył Lew Sylenko. Wspólnota ta w 1991 r. uzyskała status związku wyznaniowego. Ponadto związek ten w latach 1993–1998 utworzył 10 regionalnych wspólnot rodzimowierczych, tj. kijowską Gromadę Ukraińskich Jaziczników „Prawosław’ja” (Grupa Ukraińskich Pogan „Prawosławie”), lwowską „Galicjanie”, w Odessie „Mokosz”, w Tarnopolu „Swarga”, w Berdiańsku „Swaróg”. W 2001 r. powstało Religijne Centrum Wspólnot Rodzimowierców Ukrainy, a także Ukraińska Duchowna Akademia Rodzimowierców. W 1997 r. w Kijowie na I Ogólnoukraińskim Soborze Rodzimej Wiary nastąpiło zjednoczenie neopogańskich wspólnot krajowych i zagranicznych i powstała Rodzima Ukraińska Wiara Narodowa (*Ridna Ukrajinska Nacionalna Wira*). Jej głównym symbolem jest potężny trójząb.

Węgry⁶⁷. Współczesne węgierskie neopogaństwo zwane jest też „rodzimą wiarą węgierską” lub Ősmagyar Vallás („starożytną religią węgierską” albo „religią arcywęgierską”). Neopoganie skupieni są w dwóch organizacjach: Yotengrit i Arcywęgierskim Kościele Táltos Egyház („Arcywęgierski Kościół Táltos”). Ten ostatni założył András Kovács-Magyar, który później założył również Táltos Iskola („Szkołę Táltos”). Do nurtu pogańskiego zalicza się też grupę Ősmagyar Egyház („Arcywęgierski Kościół”) i Magyar Vallás Közössége („Wspólnota

66 M. Strutyński, *Stosunki między państwem a związkami wyznaniowymi w niepodległej Ukrainie (1991–2013)*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2014, t. 17, s. 255–273; Z. Drozdowicz, *Neopaganizm w Europie...*, dz. cyt., s. 6–9; M. Rau, *Ukraina* [w:] *Neopogaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_17 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

67 Á. Kolozsi, *Social Constructions of the Native Faith: Mytho-historical Narratives and Identity-discourse in Hungarian Neo-paganism*, Budapest 2012, p. 117, file:///C:/Users/HP/Downloads/kolozsi_adam%20(4).pdf [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; M. Rau, *Węgry* [w:] *Neopogaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_20 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]. Inspiracją dla węgierskich neopogan jest szkoła tradycjonalistyczna pn. „Nouvelle Droite” Alaina de Benoista oraz koncepcja wspólnego indoeuropejskiego pogaństwa. Do rytuałów pogańskich nawiązuje powstały w 1978 r. punkowy zespół muzyczny „Vágtázó HalottKépek” (Galopujący Koronerzy), grający styl określany przez nich jako „shamanpunk”. W 1998 r. w Budapeszcie powstała grupa „Javas”, również nawiązująca do spuścizny węgierskiego szamanizmu.

Religii Węgierskiej”). Do kościoła rodzimej wiary węgierskiej zalicza się również Árpád Rendjének Jogalapja Tradicionális Egyház („Tradycyjny Kościół Zakonu Árpáda”), założony w 2009 r.

Wielka Brytania⁶⁸. Na wyspach brytyjskich współczesne wyznania pogańskie są zdominowane przez grupy Wicca, nowoczesny ruch druidyzmu i inne formy pogaństwa lokalnego. Liczebność wiernych szacuje się na co najmniej 75 tys. (2011). Do współczesnych organizacji pogańskich należą: Ásatrú (od 2013), Odinist Fellowship (od 1988), „Rytuał odyniczny” (od 1973), „Neodruidyzm”, Brytyjski Zakon Druidów, Zakon Bardów, Owatów i Druidów, Dzieci Artemidy, Brytyjska Federacja Pogańska (od 1971), Konferencja Quest, Unitariańska Sieć Duchów Ziemi (od 1990 r.) i Szkocka Federacja Pogańska. Od 1968 r. wydawany jest magazyn „Pagan Dawn”.

Włochy⁶⁹. Wspólnoty pogańskie we Włoszech w 1988 r. zawiązały tzw. Tradycyjny Ruch Rzymski (*Movimento Tradizionale Romano*). Na włoskie wspólnoty pogańskie na początku lat 90. zaczęto używać nazwy „Federazione Pagana”. W 2002 r. został przyjęty Akt Konstytucyjny i Statut Stowarzyszenia Religijnego Federacji Pogańskiej.

VIII. MIĘDZYNARODOWE ORGANIZACJE ZRZESZAJĄCE RUCHY NEOPOGAŃSKIE

Wyznawcy neopogańskich związków wyznaniowych z różnych krajów już od ponad półwiecza mają możliwość spotykania się i wymiany doświadczeń oraz współpracy na płaszczyźnie religijnej, prawnej i doktrynalnej. Walczą też z nietolerancją religijną i dyskryminacją kultów neopogańskich. W tym celu została powołana Międzynarodowa Federacja Pogańska (*Pagan Federation International*, PFI)⁷⁰ z siedzibą w Hadze. Wyłoniła się ona z angielskiej Federacji Pogańskiej (*Pagan Federation*) założonej w 1971 r. Federacja ta od 1969 r. wydawała czasopismo „Wiccan”, a obecnie periodyk „Pagan Dawn” („Pogański Świt”). Federacja ta skupia 34 oddziały krajowe, głównie europejskie (25), ale też z innych kontynentów: z USA, Kanady, Meksyku, Kolumbii, Izraela, Australii,

68 R. Hutton, *Pagan Britain*, New Haven–London 2015, p. 496, <https://www.worldhistory.org/review/168/pagan-britain> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; *Modern paganism in the United Kingdom*, https://en.wikipedia.org/wiki/Modern_paganism_in_the_United_Kingdom [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.]; *Anglo-Saxon paganism*, https://en.wikipedia.org/wiki/Anglo-Saxon_paganism [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

69 *Federazione Pagana*, <https://www.federazionepagana.it/schedasintetica.html> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

70 *Pagan Federation International*, <https://www.paganfederation.org/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.] i strona polskojęzycznego oddziału, <https://pl.paganfederation.org> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

Pozycja prawna kultów neopogańskich w Polsce i w wybranych państwach europejskich

Nowej Zelandii, Filipin i RPA. Od czerwca 2007 r. Rodzimy Kościół Polski tworzy polski oddział Federacji.

Z kolei przedstawiciele ośmiu europejskich wspólnot politeistycznych i rekonstrukcyjnych związków wyznaniowych na kongresie w Wilnie w czerwcu 2010 r. założyli Europejski Kongres Religii Etnicznych (*European Congress of Ethnic Religions*, ECER)⁷¹. Organizacja ta kontynuuje tradycję Światowego Kongresu Etnicznych Religii (*World Congress of Ethnic Religions*, WCER), założonego w Wilnie w 1998 r. Głównym celem organizacji jest wspieranie religii etnicznych i walka o większą tolerancję religijną na świecie. Skupia obecnie 15 krajowych wspólnot neopogańskich, w tym Rodzimy Kościół Polski. Spotkania delegatów odbywają się na corocznych kongresach, jeden z nich odbył się w Polsce (w Jędrzychowicach) w dniach 20–22 sierpnia 2008 r. Na 18 dotychczasowych kongresów aż 7 odbyło się na Litwie.

PODSUMOWANIE

W Polsce zainteresowanie kultami przedchrześcijańskimi (neopogańskimi) pojawiło się ponad 200 lat temu. W Polsce międzywojennej działały pierwsze zorganizowane wspólnoty religijne o charakterze neopogańskim (m.in. ruch „Zadruga” założony przez Jana Stachniuka). Neopoganie w okresie Polski Ludowej nie mieli możliwości faktycznych i prawnych szerszej działalności. Po zmianach ustrojowo-społecznych w Polsce po 1989 r. pojawiły się warunki dla swobody uprawiania kultów neopogańskich. Na początku lat 90. zaczęły się aktywizować głównie słowiańskie wspólnoty neopogańskie, a jakiś czas później niezależnie od nich pojawiło się neopogaństwo „importowane”, czyli germańskie, skandynawskie, bałtyckie, celtyckie i inne.

Wyznawcy neopogaństwa słowiańskiego wybrali drogę rejestracji w formie związków wyznaniowych na podstawie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. We współczesnej Polsce na podstawie tej ustawy w trybie administracyjnym osobowość cywilnoprawną uzyskało pięć wspólnot neopogańskich (na 193 łącznie działających kościołów i innych związków wyznaniowych). Są to: Rodzimy Kościół Polski, Polski Kościół Słowiański (obydwa w roku 1995), Rodzima Wiara (1996), Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara” (2009) i Związek Wyznaniowy Rodzimowierców Polskich RÓD (2024). Jednakże proces uzyskiwania statusu związków wyznaniowych przez neopogan w Polsce jeszcze się nie zakończył. W ostatniej dekadzie pojawiły się dwie tendencje w tym zakresie. Z jednej strony widoczne

⁷¹ *European Congress of Ethnic Religions*, <https://ecer-org.eu/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

są tendencje odśrodkowe (secesjonistyczne) dążące do tworzenia regionalnych wspólnot religijnych niezależnych od już istniejących ogólnopolskich. Z drugiej strony mamy też próby starań o uzyskanie indywidualnej ustawy wyznaniowej (2016–2017).

Należy zauważyć, że w Polsce spora grupa wyznawców neopogaństwa odłamu słowiańsko-zadrużnego funkcjonuje jako niesformalizowane grupy towarzysko-religijne lub artystyczne, na co pozwala im polskie prawo, a przede wszystkim art. 53 Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 r. Inni wyznawcy neopogaństwa wybrali niewyznaniowe formy prawnego działania – jako stowarzyszenia świeckie, wydawnictwa, a nawet jako partia polityczna.

Według najnowszych szacunkowych danych statystycznych w Polsce z neopogaństwem utożsamia się ok. 10 tys. osób, w tym ok. 3,6 tys. praktykuje różne formy kultu.

W znakomitej większości państw europejskich współczesne grupy neopogan pojawiły się ok. 30–40 lat temu (czyli w latach 80. i 90. XX w.), a nawet wcześniej. Neopogaństwo w Europie jest mocno zróżnicowane pod względem religijnym, filozoficznym i kulturowym, a także ze względu na formę prawnej działalności. Są kraje, gdzie wspólnoty neopogańskie są liczącymi się niechrześcijańskimi związkami wyznaniowymi (Islandia, Litwa) lub stowarzyszeniami (Norwegia, Irlandia, Szwecja), a w innych działają jako niezinstytucjonalizowane prawnie grupy wiernych. Liczebność i pozycja prawna neopogaństwa w Polsce i w Europie ciągle się umacnia, pojawiają się nowe odłamy i grupy religijne oraz legalizowane są nowe związki wyznaniowe w obrębie tej konfesji. Podobny trend ilościowy, jak też jakościowy widać również na innych kontynentach (USA, Kanada, Meksyk, Brazylia, RPA, Australia, Turcja). Zatem kultura neopogańska w tym zakresie zatacza znany z przeszłości krąg cywilizacyjny.

BIBLIOGRAFIA

WYKAZ ŹRÓDEŁ PRAWA

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).

Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 2261, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 265, z późn. zm.).

DOKUMENTY I MATERIAŁY NIEPUBLIKOWANE DRUKIEM

- Łabieniec P., referat pt. „Sytuacja prawna kościołów i innych związków wyznaniowych ubiegających się o zawarcie umowy z Radą Ministrów w trybie art. 25 ust. 5 Konstytucji RP z perspektywy politycznoprawnej”, wygłoszony 7 czerwca 2024 r. na XXI Ogólnopolskim Zjeździe Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku nt. „Sytuacja prawna związków wyznaniowych w państwach europejskich”.
- Materiały z Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych o nr. DWRMNI-E-65350-3/2019 i nr DBI-WODO.06770.3.39.2024 – akta rejestrowe Związku Wyznaniowego Rodzimowierców Polskich RÓD z 2024 r.
- Materiały z Departamentu Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych o nr. DWRMNI-E-WRP.026.41.2016 – jest to korespondencja urzędowa S. Potrzebowskiego, Naczelnika związku wyznaniowego Rodzima Wiara, z Departamentem Wyznań z okresu od września 2016 do stycznia 2017 r. (materiały wzmiankowane w przyp. 27).
- Witulski M., *Ruchy neopogańskie jako współczesne zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego*, praca doktorska napisana pod kierunkiem R. Borkowskiego w Akademii Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie w 2022 r.
- Zoll A.L., *Instytucja związku wyznaniowego a wolność sumienia i wyznania. Zagadnienie dostosowania ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania do potrzeb niewielkich wspólnot religijnych – Raport z badań*, praca magisterska napisana w Pracowni Prawa Kościelnego i Wyznaniowego UJ (promotor prof. UJ dr hab. Maciej Miłkuła, obroniona 30 września 2024 r.).

WYKAZ LITERATURY

- Andrén A., *Old Norse and Germanic Religion* [in:] *The Oxford Handbook of the Archaeology of Ritual and Religion*, ed. T. Insoll, Oxford 2011, p. 846–862, <https://su.diva-portal.org/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Andrén A., *Tracing Old Norse Cosmology: The World Tree, Middle Earth, and the Sun in Archaeological Perspectives*, Riga 2014, <https://books.google.pl/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Asprem E., *Heathens Up North: Politics, Polemics, and Contemporary Norse Paganism in Norway*, „The Pomegranate” 2008, vol. 10, no. 1, p. 41–69, <https://journal.equinoxpub.com/POM/article/view/2883> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Babula M., *Współczesny Kościół państwowy w Republice Islandii*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2021, t. 13, s. 23–38.

- Cordovil D., *Contemporary Paganism in Portugal: The Case of the Pagan Federation International*, „The Pomegranate” 2020, vol. 22, no. 1, p. 16–29, <https://journal.equinoxpub.com/POM/article/view/19615> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Drozdowicz Z., *Neopoganizm w Europie Środkowej i Wschodniej – wybrane problemy badawcze*, „Przegląd Religioznawczy” 2021, t. 2, nr 280, s. 3–18.
- Ducré L., *Les deux visages du néopaganisme français*, „Le Monde des religions”, Paris, 26 March 2014.
- Dulov V., *Bulgarian Society and Diversity of Pagan and Neopagan Themes* [in:] *Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe*, eds K. Aitamurto, S. Simpson, Durham 2013, p. 195–212, <https://www.cambridge.org/core/books/abs/modern-pagan-and-native-faith-movements-in-central-and-eastern-europe/bulgarian-society-and-the-diversity-of-pagan-and-neopagan-themes/076AAD6E7CDE3487C937F93EC8BD0372> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Gregorius F., *Paganism in Sweden* [in:] *Western Esotericism in Scandinavia*, eds H. Bogdan, O. Hammer, Leiden 2016, p. 380–389, https://doi.org/10.1163/9789004325968_049 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Hultgård A., *The Religion of the Vikings* [in:] *The Viking World*, eds S. Brink, N. Price, London 2008, p. 212–218, <https://doi.org/10.4324/9780203412770> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Hutton R., *Pagan Britain*, New Haven–London 2015, <https://www.worldhistory.org/review/168/pagan-britain> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Kolozsi Á., *Social Constructions of the Native Faith: Mytho-historical Narratives and Identity-discourse in Hungarian Neo-paganism*, Budapest 2012, file:///C:/Users/HP/Downloads/kolozsi_adam%20(4).pdf [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Maszkiewicz M., *Neopogaństwo na Litwie (zarys problematyki)*, „Nomos” 1994, nr 5–6, s. 107–122.
- Mesjasz K., „Tworzenie tradycji” w rodzimowierczych związkach wyznaniowych, „Studia Religiológica” 2013, t. 46, z. 2, s. 135–142.
- Okraska R., *W kręgu Odyna i Tryglawa. Neopoganizm w Polsce i na świecie – zarys problematyki*, Biała Podlaska 2001.
- Pasek Z., *Neopogaństwo w Polsce a duchowość New Age*, „Państwo i Społeczeństwo” 2008, t. 8, nr 4, s. 203–211.
- Polski Kościół Słowiański (*The Polish Slavic Church*) [w:] S. Simpson, *Native Faith. Polish Neo-Paganism at the Brink of the 21st Century*, Kraków 2000, s. 134.
- Polski Kościół Słowiański [w:] GUS, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019–2021. Analizy statystyczne*, Warszawa 2022, s. 285.
- Rodzima Wiara [w:] GUS, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019–2021. Analizy statystyczne*, Warszawa 2022, s. 284.

Pozycja prawna kultów neopogańskich w Polsce i w wybranych państwach europejskich

- Sagan S., *Kościół Państwowy Islandii*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2007, t. 10, s. 61–70.
- Simpson S., *Native Faith. Polish Neo-Paganism at the Brink of the 21st Century*, Kraków 2000.
- Sondel J., *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 1997.
- Strutyński M., *Neopogaństwo*, Kraków 2014.
- Strutyński M., *Stosunki między państwem a związkami wyznaniowymi w niepodległej Ukrainie (1991–2013)*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2014, t. 17, s. 255–273.
- Tomasiewicz J., *Między tradycją i ponowoczesnością: neopoganie Europy Wschodniej w obliczu globalizacji – recenzja*, „Studia Religiológica” 2013, t. 46, nr 4, s. 339–349.
- Witulski M., *Współczesne czarownictwo. Dzieje religii wicca od legendarnych sabatów po wirtualne rytuały*, Kraków 2018.
- Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara” [w:] GUS, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019–2021. Analizy statystyczne*, Warszawa 2022, s. 288.
- Zaczkowska A., *Neopogaństwo rosyjskie. Poszukiwanie tożsamości w postkomunistycznej Rosji*, „Państwo i Społeczeństwo” 2008, t. 8, nr 4, s. 225–229.
- Zarzycki Z., *Kościół Naturalny przejawem wolności i tolerancji religijnej w Polsce*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2022, t. 14 (opubl. w 2024 r.), s. 129–152.

NETOGRAFIA

- Anglo-Saxon paganism*, https://en.wikipedia.org/wiki/Anglo-Saxon_paganism [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Barański A., *Neopogaństwo w Polsce*, http://baranscy.info/olek_old/artyk/neopoganstwo.htm [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Covenant of the Goddess, <https://cog.org/about-cog> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Devil on the loose: 8 traditional pagan carnivals to attend in Portugal*, <https://oladaniela.com/traditional-portuguese-carnivals/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Dielli (Albanian paganism)*, [https://en.wikipedia.org/wiki/Dielli_\(Albanian_paganism\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Dielli_(Albanian_paganism)) [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- European Congress of Ethnic Religions, <https://ecer-org.eu> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Federazione Pagana, <https://www.federazionepagana.it/schedasintetica.html> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Forn Siðr, <https://www.fornsidr.dk> [dostęp: 11 sierpnia 2024 r.].
- Frankish paganism*, https://en.wikipedia.org/wiki/Frankish_paganism [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

- Greene H., *Paganism in Israel: where the modern meets the ancient*, <https://wild-hunt.org/2014/03/paganism-in-israel-where-the-modern-meets-the-ancient.html> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Heather G., *Paganism in France: An Emerging Culture*, <https://wildhunt.org/2013/03/paganism-in-france-an-emerging-culture.html> [dostęp: 12 sierpnia 2025 r.].
- Hermadad Druida Dun Ailline, <https://dunailine.org> [dostęp: 12 sierpnia 2025 r.].
- Malta's Paganism: A Dance Between Archaeology and Anthropology, <https://think-magazine.mt/maltas-paganism-a-dance-between-archaeology-and-anthropology/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Minkjan J.C., *Nehalennia's Lowlands: Neo-Paganism in the Netherlands* (2021), <https://research.vu.nl/en/publications/nehalennias-lowlands-neo-paganism-in-the-netherlands> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Modern Finnish paganism, https://en.wikipedia.org/wiki/Modern_Finnish_paganism [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Modern paganism in German-speaking Europe, https://en.wikipedia.org/wiki/Modern_paganism_in_German-speaking_Europe [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Modern paganism in the United Kingdom, https://en.wikipedia.org/wiki/Modern_paganism_in_the_United_Kingdom [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Na Litwę wraca pogaństwo. Wilno oficjalnie uznało je za religię!, <https://kresy24.pl/na-litwe-wraca-poganstwo-wilno-oficjalnie-uznalo-je-za-religie> [dostęp: 19 sierpnia 2025 r.].
- Neo-paganism in the Republic of Ireland, https://en.wikipedia.org/wiki/Neo-paganism_in_the_Republic_of_Ireland [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Pagan Federation International, <https://www.paganfederation.org> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.] i strona polskojęzycznego oddziału, <https://pl.paganfederation.org> [dostęp: 11 sierpnia 2024 r.].
- Pagan Sites of Portugal, <https://druidry.org/resources/pagan-sites-of-portugal> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Pérez M., David C., *Visibilización de religiones minoritarias en España: la Wicca*, <https://riull.ull.es/xmlui/handle/915/17260> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Petrović M., *Qualification of Slavic Rodnover in scientific literature – neopaganism or ethnic religion*, March 2013, https://www.svevlad.org.rs/rodo ved_files/petrovic_qualification%20of_slavic_rodnovery_in_scientific_literature.pdf [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- PFI-Switzerland, <https://www.paganfederation.org/ch/>, <https://www.facebook.com/pages/Pagan-Federation-International-Switzerland/104778122944716> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

Pozycja prawna kultów neopogańskich w Polsce i w wybranych państwach europejskich

- Polski Kościół Słowiański, <https://slowianski.com/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Rau M., *Polski Kościół Słowiański* [w:] *Neopogaństwo w Polsce*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_28 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Rau M., *Ásatrú* [w:] *Neopogaństwo nawiązujące do tradycji nordyckiej*, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_04 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Rau M., *Współczesny ruch neopogański w Europie*, na stronie internetowej „Taraka. Magazyn rozwojowy”, opisy neopogaństwa w następujących państwach: Białoruś, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Rosja, Rumunia, Serbia, Ukraina, Węgry, https://www.taraka.pl/ruch_neopoganski_00 [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Religion in Bulgaria*, https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_Bulgaria [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Religion in Norway*, https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_Norway [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Religion in Spain*, https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_Spain [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Rodná víra, <https://rodnavira.cz> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Ruch neopogański w Rumunii*, <https://thenewpagandawn.eu/istoria-paganismului-in-romania/2> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Rodzima Wiara, <https://rodzimawiara.com.pl> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Rodzimy Kościół Polski, <https://rkp.org.pl> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Surowiec R., *Ruch neopogański w Estonii*, <https://www.eesti.pl/ruch-neopoganski-w-estonii-12012.html> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Wicca Celtibera, <https://wiccaceltibera.wordpress.com/2012/07/05/2864/> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”, <https://slowianskawiaara.pl> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Związek Wyznaniowy Rodzimowierców Polskich RÓD, https://www.facebook.com/ZWRP.Rod/?locale=pl_PL [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Zulehner P.M., *Religion in Austria*, file:///C:/Users/HP/Downloads/Cloudstation_bearbeitet_aac_publizierbar_2004_Austria_Christentum_-_englisch.pdf [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].
- Υπατο Συμβούλιο Των Ελληνων Εθνικων, <https://www.ysee.gr> [dostęp: 11 sierpnia 2025 r.].

STRESZCZENIE

Po zmianach ustrojowo-społecznych w 1989 r. wyznawcy neopogaństwa słowiańskiego w Polsce zarejestrowali dotychczas pięć związków wyznaniowych, tj.: Rodzimy Kościół Polski, Polski Kościół Słowiański (obydwa w 1995), Rodzima Wiara (1996), Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara” (2009) i Związek Wyznaniowy Rodzimowierców Polskich RÓD (2024). Jednakże w już istniejących związkach wyznaniowych widoczne są tendencje odśrodkowe (secesjonistyczne) dążące do tworzenia regionalnych wspólnot religijnych niezależnych od centralnych władz religijnych. Obecne polskie prawo wyznaniowe nie spełnia wszystkich oczekiwań mniejszościowych grup wyznaniowych, szczególnie tych o rodowodzie neopogańskim⁷².

Dlatego w Polsce spora grupa wyznawców neopogaństwa odłamu słowiańsko-zadrużnego funkcjonuje jako niesformalizowane grupy towarzysko-religijne lub artystyczne, na co pozwala im polskie prawo, a przede wszystkim art. 53 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. Inni wyznawcy neopogaństwa wybrali niewyznaniowe formy prawnej formalizacji, jak: stowarzyszenia świeckie, wydawnictwa, a nawet partia polityczna.

Neopogaństwo w Europie jest mocno zróżnicowane pod względem religijnym, filozoficznym i kulturowym, a także ze względu na formę prawnej działalności. Są kraje, gdzie wspólnoty te są liczącymi się niechrześcijańskimi związkami wyznaniowymi (Islandia, Litwa) lub stowarzyszeniami (Norwegia, Irlandia, Szwecja), w innych zaś krajach działają jako niezinstytucjonalizowane prawnie grupy wiernych.

Słowa kluczowe: rodzimowierstwo, neopoganie, kościoły i inne związki wyznaniowe, Rodzima Wiara, Polski Kościół Słowiański, Rodzimy Kościół Polski, Zachodniosłowiański Związek Wyznaniowy „Słowiańska Wiara”, Związek Wyznaniowy Rodzimowierców Polskich RÓD

SUMMARY

THE LEGAL POSITION OF NEOPAGAN CULTS IN POLAND
AND SELECTED EUROPEAN COUNTRIES

Following the changes in the political system and social changes in 1989, adherents of Slavic Neopaganism have so far registered five religious organizations, i.e. the Native Church of Poland, the Polish Slavic Church (both in 1995), the Native Faith (1996), the Western Slavic Religious Union 'Slavic Faith' (2009), the Religious Organization of Polish Rodnovers KIN (2024). However, in the already existing religious organizations, the centrifugal (secessionist) tendencies aimed at the creation of the regional religious communities independent of the central religious authorities can be observed.

⁷² A.L. Zoll, *Instytucja związku wyznaniowego a wolność sumienia i wyznania. Zagadnienie dostosowana ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania do potrzeb niewielkich wspólnot religijnych – Raport z badań*, praca magisterska, UJ, 2024.

Pozycja prawna kultów neopogańskich w Polsce i w wybranych państwach europejskich

In addition, many adherents of neopaganism of the Slavic Zadruga fraction function within unstructured social and religious or artistic groups, which the Polish law, and fundamentally, Art. 53 of the Constitution of the Republic of Poland of 2 April, 1997 permit. Other adherents of neopaganism have opted for non-organizational forms of legal formalisation such as secular associations, publishing houses or even a political party.

The European neopaganism is highly diverse with regard to religion, philosophy and culture as well as its legal form of activity. There are countries where they are important non-Christian religious organizations (Iceland, Lithuania) or associations (Norway, Ireland, Sweden), whereas in other countries they operate as legally non-institutionalised groups of adherents.

Key words: Rodnover, neopagans, churches and other religious denominations, the Native Faith, Polish Slavic Church, the Native Church of Poland, the Western Slavic Religious Union 'Slavic Faith', the Religious Organization of Polish Rodnovers KIN